

Az Európa-szerte ünnepelt Szent Márton

A magyarok nemzeti szentje pannóniai születésének 1700. évfordulójára

2015. november 11-én, Szent Márton ünnepén kezdetét vette Magyarországon is a nemzetközi Szent Márton-év, amelyet a keresztény gyökereit tisztelő európai országok és közösségek, mindenekelőtt a szombathelyi püspökség és a város, a Pannonhalmi Főapátság, továbbá a Vatikán és a tours-i érsekség hirdettek meg Szent Márton püspök (316–397) születésének 1700. évfordulója tiszteletére. Azóta egymást érik a pompás ünnepek, művészeti kiállítások. Az Európa Tanács már 2005-ben európai kulturális útvonalá nyilvánította a Szombathely–Tours-útvonalat. A Vatikán azért kapcsolódott az ünnepléshez, mert a Svájci Gárda patrónusa a keresztény szentté vált, hős római katona. A Magyar Köztársaság kormánya büszkén őrzi Szent István király örökségében a Szent Márton iránti tiszteletet. Szent István ugyanis Márton közbenjárásával győzött Koppány felett, s e nagy diadal óta Márton Magyarország patrónusa, nemzeti szentje. Hazánkban 2008-ban már nagyszabású kiállítást rendezett a szombathelyi püspökség *Szent Márton kultuszának közép-európai emlékei* címmel,¹ és tudományos konferencián mutatta be a Szent Márton-kutatás legújabb eredményeit.² A 2015/2016. évi Szent Márton-emlékév ünnepeinek két fő hazai központja Pannonhalmi – eredeti nevén Márton-hegy –, ahol Géza fejedelem 996-ban Szent Márton tiszteletére megalapította az első magyar bencés monostort, és Szombathely, a római Savaria város utódja, Szent Márton szülővárosa. Ez a város Dél-Pannónia polgári igazgatásának székhelye volt. A 3.

századtól élt itt keresztény közösség, amit a régészeti leletek egyértelműen bizonyítanak.³

Az emlékév során számos megemlékezés segíti Európát és benne a Kárpát-medence népeit, hogy behatóbban megismerjék keresztény gyökereinket, a római Pannónia provincia jeles örökségét. Pannóniában a kereszténység már az I. század végén megjelent, és Nagy Konstantin császár 313. évi milánói rendelete után már sorra épültek a keresztény bazilikák, amelyeknek remekművű emlékeit láthatjuk Pécsen, Fenékpusztán és Szombathelyen, de a régészeti feltárásokból jól ismerjük a Dunántúl – vagyis Pannónia – egész területén a kereszténység emlékeit.⁴ Az épületeknél is jobban fennmaradt a pannóniai hős római keresztények emléke a népvándorlás viharai közepette is, egészen a X. századig, a Magyar Királyság megalapításáig. Közülük is Szent Márton tisztelete volt a leg-
elevenebb, akit a császárkori Római Birodalom egész területén, vagyis a mai Európa nagy részén, nagy tisztelet övezett. Ez a tisztelet egész Európában mindmáig élő.

De ki is volt ez a 4. századi Márton? 1700 év távlatából mi a biztosan hiteles a 13. századi *Legenda Aurea*-ban olvasható életrajzából?⁵ Bátran mondhatjuk, hogy minden! Mert a 13. századi *Legenda Aurea* néven ismert életrajz-

¹ ZSÁMBÉKY Monika (red): *Szent Márton kultuszának közép-európai emlékei*. kiállításkatalógus, 2008. nov. 6 – 2009. febr. 22. Szombathely, 2008

² ZSÁMBÉKY Monika (szerk.): *A Szent Márton kutatás legújabb eredményei*. Szombathely, 2009

³ KISS Gábor: Savaria az ókorban. In: KISS G. – TÓTH E. – ZÁGORHIDI CZIGÁNY B.: *Savaria – Szombathely története a város alapításától 1526-ig*. szerk. ENGEL Pál, Szombathely, 1998

⁴ GÁSPÁR Dorottya: *Christianity in Roman Pannonia. An Evolution of Early Christian finds and sites from Hungary*. BAR International Series 1010. Oxford, 2002

⁵ Az életrajz legújabb magyar fordítása: Szita Bánk és mások: *Sulpicius Severus: Szent Márton élete*. Pannonhalmi, 1998

gyűjtemény jelentős részét *kortársak* írták. Szent Márton életrajzát *Sulpicius Severus*, Márton kedves tanítványa és tudós munkatársa írta. Mártont nem avatták volna szentté röviddel a halála után, és az egyház nem vette volna bele a zsolozsmába, a hivatalos imájába a Sulpicius Severus által írt életrajzot, ha nem lenne minden szava hiteles. A 21. század embere erre azt mondja, hogy a történelmi tények valódiságát elfogadja, azt, hogy Márton római katonai családba született Pannónia Savaria nevű városában, s így ő is római katona lett, majd a keresztény hitre tért, püspökké választották, s mindvégig példás keresztény életet élt, kitűnt az Isten és a felebarát iránti szeretetében. A ma embere azonban kételkedve hallgatja a csodákat, s mosolyogva jámbor meséknek tulajdonítja őket. Ez a felfogás azonban nem más, mint a „felvilágosodás” korának a 21. századra már elavult öröksége. De erre még kevesen döbrentek rá, jóllehet használják a mobiltelefont, a tabletet, hallgatják a rádiót, és látják a televízió számos csatornáján át a világ különböző helyszíneinek eseményeit – hogy az orvostudomány, a természet és az emberi élet, a születés, a fejlődés mindennapos csodáit most ne is soroljuk fel. A középkori ember ezeket a tudományos eredményeket még nem ismerte, mint ahogy a mai ember is nagyon sok mindent még nem tud. Ma is vannak tudományosan meg nem magyarázható gyógyulások, csodák! Ezekre mondhatja valaki, hogy véletlen... Az értelmes ember azonban tudja, hogy véletlen nincs! Van Valaki, aki teremtette a világot, s ő fenn is tartja, addig és úgy, ahogyan ő akarja. Az ő mindenhatóságának nagy ajándéka, hogy a saját képére és hasonlatosságára alkotott embernek **szabad akaratot** adott, amellyel szembe is tud szállni a Teremtővel, le is tagadhatja, de attól még ő is a Teremtőtől függ, aki elnézi ezt neki, és ha kéri, meg is bocsátja neki...

S amint ma is vannak a világban értelmes, tudós emberek, akik hisznek a Teremtőben és az ő mindenhatóságában, úgy voltak a középkorban is. A különbség csak az, hogy akkor többen alakították életüket a tízparancsolat szerint, és az államok vezetői ezt minden rendelkezésükre álló eszközzel támogatták. Így alakulhatott ki hosszú századok alatt az emberiség nagy megtartó erejét képező közerkölcs, amely íratlan törvényeivel

biztosította az emberiség boldogságát Európában a 20. század elejéig.

A keresztény hitnek az elterjedését jelentősen segítette évszázadokon keresztül a művészet, amely az emberiség tudatának a formálásában minden korban fontos szerepet tölt be a zene, a képzőművészet, a film- és a színházművészet révén.

Tekintsünk ezért Európa és benne Magyarország művészetének néhány kiemelkedő Szent Márton ábrázolására a kora középkortól a 21. századig.

Szent Márton püspöknek az egyik legkorábbi ábrázolása **Ravennában**, a Keletrómai Birodalom 6. századi fővárosában maradt fenn, a

Ravenna, Sant'Apollinare Nuovo,
mozaik, 6. század

Sant'Apollinare Nuovo bazilika mozaikdísében. A templom védőszentje eredetileg Szent Márton

volt. A hajó északi oldalfalán Márton püspök vezeti a szent férfiakat Krisztus elé. Az örök élet dicsőségét jelző fénylő arany háttér előtt, örökzöld palmaágak között, kezükben a Krisztustól elnyert drágaköves koszorúval, az élet koronájával járulnak a szentélyben jelen lévő Isten elé.

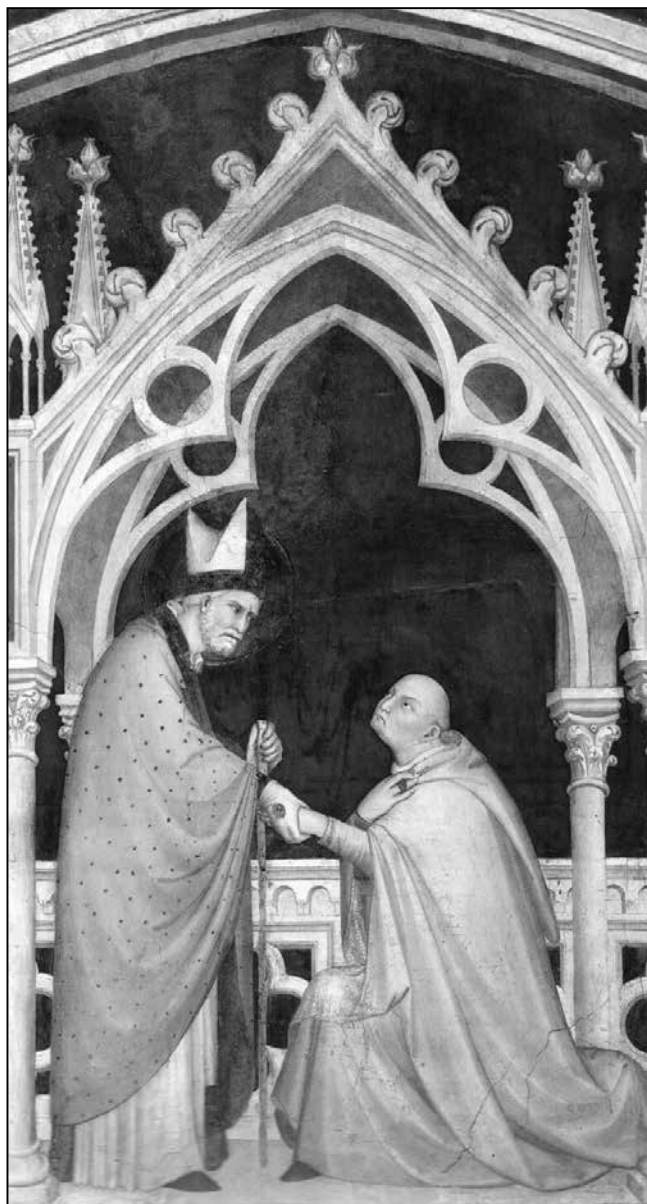
Ugyancsak a 6. századból maradt fenn egy oltárelőlap Szent Márton püspök életének képsorával. A 12. századi kódexlapok a romantika művészetének lényegre szorítózkodó előadásmódjával mély expresszivitással jelenítik meg Márton római katona jótékonyágát, amellyel télvíz idején Amiens városának kapujában a didergő koldusnak adja köpenyének a felét. Ezzel mindenét odaadta, mivel a római katona öltözetének a fele a kincstár tulajdona volt. Az Albani kódex 12. századi miniatúrája azt hangsúlyozza, hogy Márton felriadt az éjszakai alvásából, és világosan látta Krisztust a mennyei dicsőségében az ő köpenyével a vállán.

Albani kódex, 12. század

Ez nem álom volt, hanem valóság! Csak így érthető, hogy ettől kezdve teljesen megváltozott

Márton élete: lemond az előtte álló fényes katonai karrierről, megkeresztelkedik, és teljesen elkötelezi magát Krisztus mellett. Nem fog többé fegyvert. S amikor katonatársai ezért gyávasággal vádolják, akkor a kereszttel megy a barbár támadók seregei ellen. Ezt a jelenetet mély pszichológiai átéléssel, nagy művészettel ábrázolja Simone Martini Assisiben, a Szent Ferenc-bazilika alsó templomában, a Gentile bíboros és a nápolyi Anjou királyi család által alapított Szent Márton-kápolnában.⁶

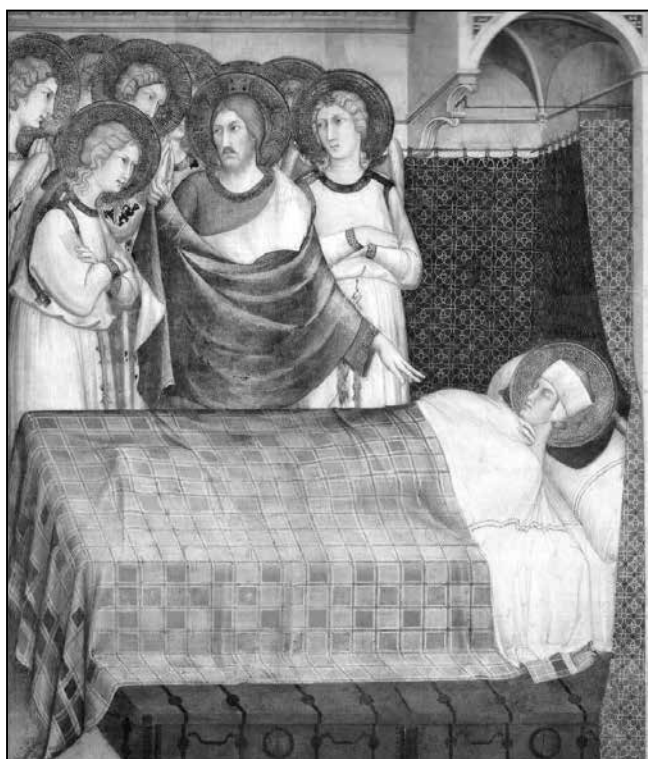

Simone Martini: Gentile bíboros hálát ad Szent Mártonnak, freskó, Assisi, San Francesco, Szent Márton-kápolna

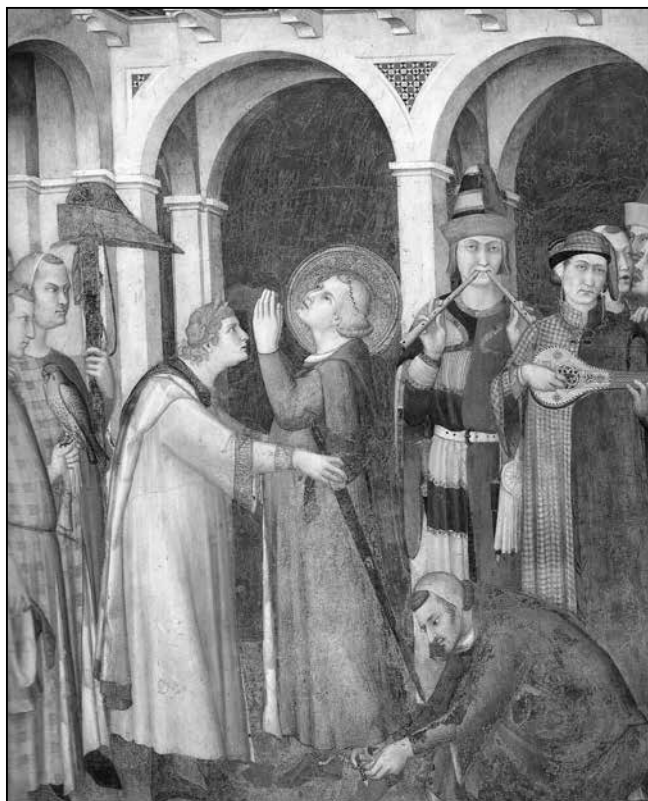
⁶ PROKOPP Mária: *Nápoly középkori magyar emlékei*. Budapest, 2014

Simone Martini: Szent Márton a köpenyét megosztja a koldussal, freskó, Assisi, San Francesco, Szent Márton-kápolna

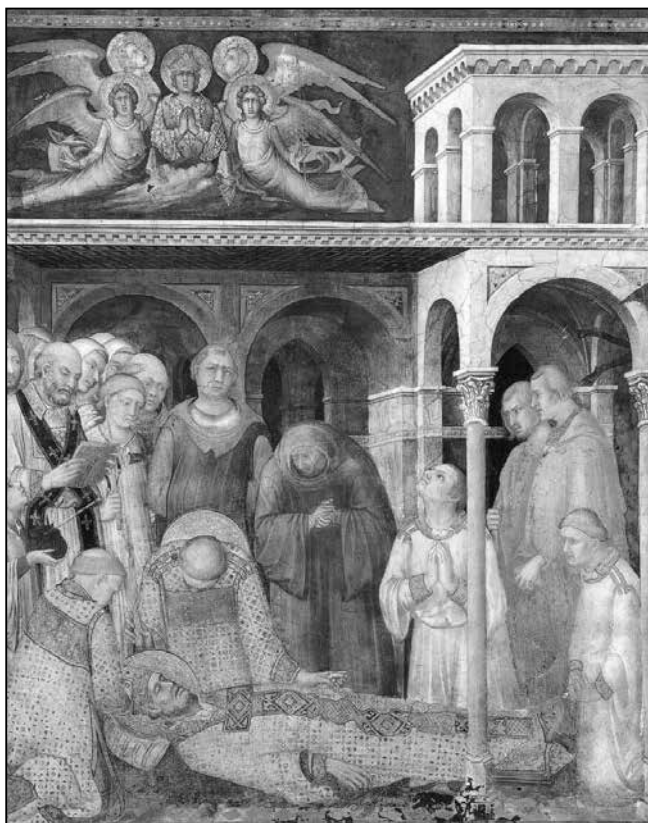
Simone Martini: Szent Márton álma, freskó, Assisi, San Francesco, Szent Márton-kápolna

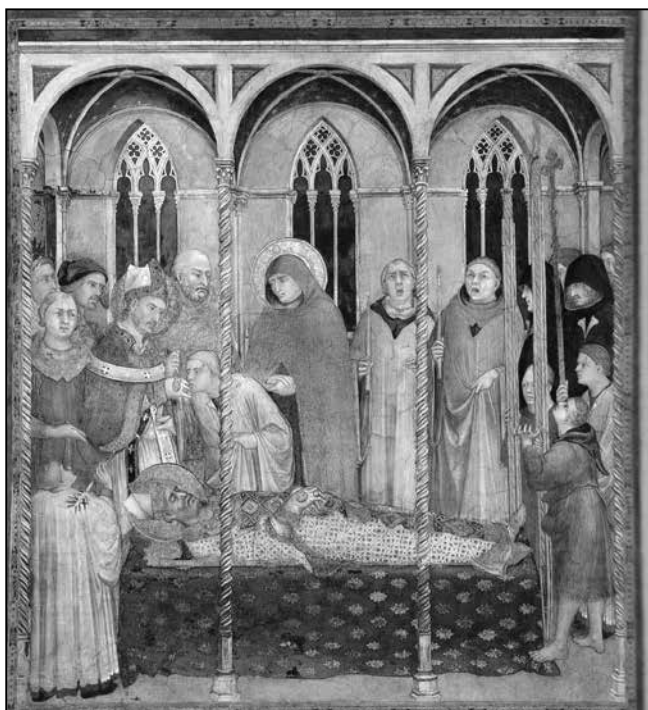
Simone Martini: Szent Márton lovaggá avatása, freskó, Assisi, San Francesco, Szent Márton-kápolna

Simone Martini: Szent Márton a kereszt jelével megy a barbárok ellen, freskó, Assisi, San Francesco, Szent Márton-kápolna

Simone Martini: Márton püspök halála, freskó,
Assisi, San Francesco,
Szent Márton-kápolna

Simone Martini: Márton püspök temetése, freskó, Assisi,
San Francesco, Szent Márton-kápolna

Ezt a kápolnát 1312–1317 között hálából létesítette a nápolyi királyi pár, II. Anjou Károly és felesége, Magyarországi Mária, hogy unokájuk, Anjou Károly Róbert, a Dante által dicsőített, fiatalon meghalt Martell Károly nápolyi trónörökös fia, Szent Márton segítségével elnyerte a magyar királyi koronát. Mindebben nagy érdeme volt Gentile bíborosnak, pápai követnek, akinek római tituláris temploma a San Martino ai Monti bazilika volt, a Santa Maria Maggiore híres bazilika közelében. A sienai Simone Martini, az itáliai trecento festészet kiemelkedő művésze, a nápolyi királyi udvar lovagja és festőművésze pompás freskóképekben jelenítette meg Szent Márton egész életét az Assisi Szent Ferenc sírja közelében lévő kápolnában. Jól ismert ugyanis, hogy Szent Márton püspök Szent Ferenc példaképe volt az evangéliumi élet követésében. Nem véletlen, hogy e nagy jelentőségű művészi Márton-ciklus létrejött a magyar történelemhez, a magyar királyi családhoz kapcsolódik, mivel Magyarország Szent István király óta nemzeti szentjeként tiszteli a területén, a pannónok Savaria városában született 4. századi szent püspököt. A kora középkortól kezdve minden Márton-életrajz megemlíti, hogy Pannóniában született, és minden Európa-térképen megjelölték Savaria városát, ahol Szent Márton született.

Márton tiszteletét a 4. századtól tevékenyen ápolták a Kárpát-medencében élő népek, a magyarokkal rokon hunok és az avarok, s így logikus, hogy Géza fejedelem éppen Szent Márton tiszteletére alapította az első bencés monostort a Szent Márton-hegyen, amelyet ma *Pannonhalmának* nevezünk.⁷

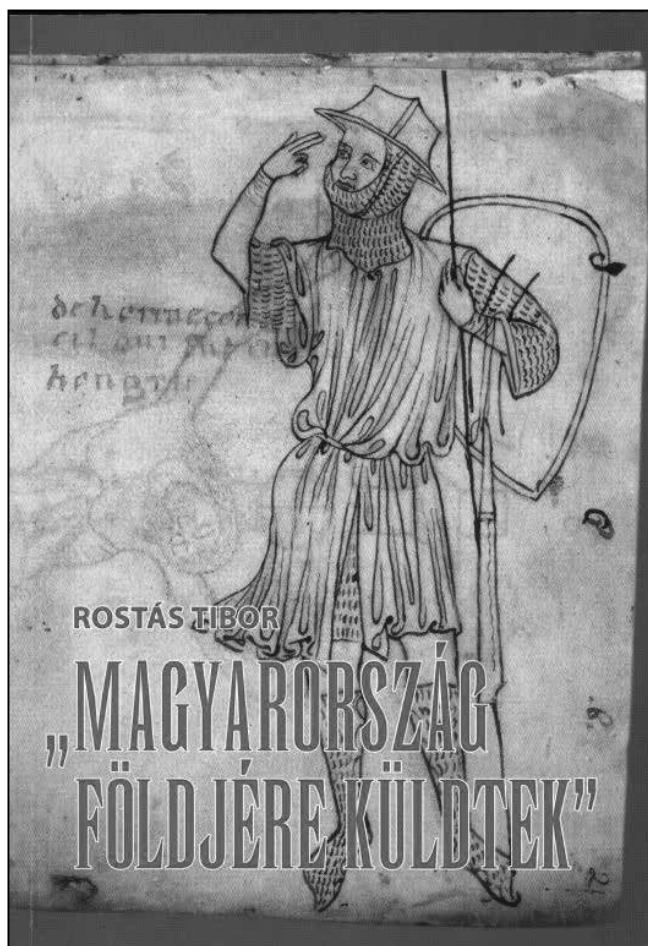
Géza fejedelem Márton iránti nagyrabecsülését elmélyítette az udvarában éveket töltő Szent Adalbert prágai püspök. István király tehát édesapjától tanulta Szent Márton tiszteltét, amelyet nála is megerősített feleségének, a bajor hercegnőnek, Gizellának a hazuról hozott nagy Márton-tisztelete. Tudjuk, hogy fivére, II. Henrik császár a szlávok elleni csatában Mártont hívta segítségül. A Velencéből, a San Giorgio Maggiore bencés kolostorból Szent István király udvarába érkezett

⁷ KOSZTA László: Szent Márton tiszteletének kezdete. Megjegyzések a pannonhalmi apátság alapításához. *Tiszatáj*, LV, 2001. nov, 79–84.

Szent Gellért bencés apát, majd csanádi püspök is elmélyítette a magyarság Szent Márton tiszteletét. A Márton-hegyi bencés monostort a 13. század elején teljesen átépítette Oros apát a gótika új művészeti stílusának szellemében, amelynek a lényege, hogy beengedi a napfényt az Isten házába. A 12. században előtérbe került a fény teológiai értelmezése, ennek nyomán új építészeti formanyelv született VII. Lajos francia király párizsi udvarában és vele egyidőben II. Géza, valamint a fia, III. Béla magyar királyok esztergomi udvarában.⁸ S hogy milyen nagy jelentőségű volt a magyar kora gótika Európában, azt meggyőzően bizonyítja, hogy a francia királyok koronázási helyéről, a híres reims-i építőpáholyból az 1230-as években küldték Villard d’Honnecourt mestert

Magyarországra.⁹ Ő a vázlatkönyvében – Párizs, Bibliothèque nationale MS Fr 19093 – a gótikus mérműves ablakok, pillérek és padlófényképek rajzai mellett feljegyezte, hogy „ezeket Magyarországon láttam”.

Ma ennek a híres magyar gótikus építőművészetnek – a sok évszázados történelmi viharok után is álló – egyik legszebb 13. századi emléke a pannonhalmi apátság háromhajós bazilikája. A templomnak a déli főbejárata, a kolostor kerengőjéből nyíló díszkapuja a *Porta Speciosa*.

Villard de Honnecourt alakja a vázlatkönyvében, 1230-as évek, Rostás Tibor idézett kötetének címlapja

Pannonhalma, Porta Speciosa, 1224

Az európai hírvételek apátság gazdag könyvtárából – az évszázadok háborús viharai után is – megmaradt több jeles középkori kódex, amelyek jelzik, hogy milyen központi szerepet töltött be Szent Márton tisztelete a monostor életében. A reneszánsz kötetekből kiemelkedik Tol-

⁸ PROKOPP Mária: A fény szerepe a gótika képzőművészetében, különös tekintettel Magyarországra. In: *A fény az európai kultúrában és tudományban*. szerk. TÓTH Orsolya, Debrecen, 2016

⁹ BARNES, Carl: *The Portfolio of VILLARD DE HONNECOURT, a New Critical Edition and Color Facsimile*, Farnham – Burlington, 2009
ROSTÁS Tibor: *„Magyarország földjére küldtek”*. Budapest, 2014

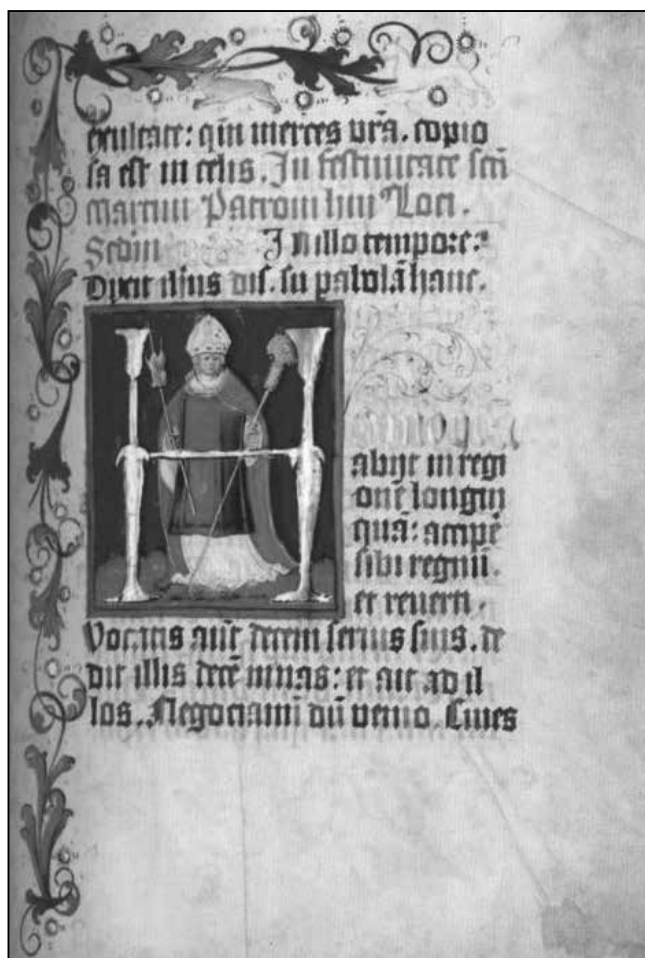
nai Máté apát által 1511–1516-ban készítettet evangelistarium¹⁰, amely a díszes címlap alján, az apát védőszentjével, a felebaráti szeretetet hangsúlyozó Máté evangélistával együtt ábrázolja Mártont a címere két oldalán.

Tolnai Máté pannonhalmi apát evangelistariuma, 1516, Pannonhalma, Főapátsági Könyvtár

A kötet Márton-napi szövegénél a H iniciáléban kék háttér előtt jelenik meg Márton díszes püspöki ornátusban. Baljában a pásztorbotot tartja, a jobbával pedig a nyársra húzott ludat fogja.

A pannonhalmi apátság 13. század eleji átépítésével egyidőben jelentek meg hazánkban a ferencesek – éppen úgy, mint Európa nagy részén –, akiknek példaképük volt Márton püspök, aki a szegények szeretetében élt körülbelül 900 évvel korábban. A ferences szellemiség meghatá-

Tolnai Máté pannonhalmi apát evangelistariuma, 1516, Pannonhalma, Főapátsági Könyvtár

rozta a 13. század második és harmadik negyedében uralkodó IV. Béla királyunk udvarát. Az ő testvére volt Árpád-házi Szent Erzsébet (1207–1231), aki nagy szerepet játszott a ferences rend széles körű európai elterjedésében. A ferences lelkiség határozta meg a fentiekben említett Magyarországi Mária, Nápoly királynéja és családja szellemiségét is. Lajos fia ferences szerzetes és Toulouse püspöke lett, Márton hű követője az alázatban, akinek szentté avatása éppen Szent Márton születésének ezredik évfordulóján, 1317-ben történt az assisi Szent Ferenc-bazilikában létesített Szent-Márton kápolna felszentelésének évében. Erre a jubileumi évre készült el a Szent Márton életét magával ragadóan bemutató Simone Martini-freskóciklus.

Röviddel e freskóciklus létrejötte után, 1330 körül készítette Károly Róbert magyar király a másodszülött fia, a gyermek András herceg, nápolyi trónörökös számára az ún. *Anjou Legendá-*

¹⁰ Pannonhalma, Benedekrendi Főapátság Könyvtára, BKA 8. hasonmás kiadása: Budapest, 1996
SÓLYMOS Szilveszter: *A Pannonhalmi kódex*. Pannonhalma, 2001

riumot, amely a magyar királyi udvarban különösen tisztelt szentek életét mutatja be képekben¹¹. Itt látjuk Szent Márton életének remekművű képsorát is.

Anjou Legendárium, Vatikáni Könyvtár

A köpenyajándék mellett, Márton két csodáját jeleníti meg a jeles udvari művész: a beteg meggyógyítását és az akasztott ember megmentését. Mindkét képen bencés habitust visel Márton, jelezve szerzetesi életvitelét. A lap negyedik képén Márton püspök felszenteli utódját, Bereck püspököt.

Időrendben a következő jeles monumentális Márton-freskóciklusunk 1392-ből a királyi udvartól távol maradt fenn, a ma Szlovéniához tartozó *Mártonhely* község templomában. Itt *Aquila János*, Nagy Lajos királyunk lovagi rangú udvari festőművésze készítette a Szent Márton életét bemutató képsort.

¹¹ Róma, Biblioteca Apostolica Vaticana Vat. Lat. 8541. LEVÁRDY Ferenc (szerk): Magyar Anjou Legendárium (faksimile kiadás), Budapest, 1973
SZAKÁCS Béla Zsolt: A Magyar Anjou Legendárium képi rendszerei. Budapest, 2006, 112–116.

Aquila János: Szent Márton püspök feltámaszt három hős vitézt, 1392, Mártonhely/Martianci

Cillei Borbála királyné imakönyve, 1440 körül

Luxemburgi Zsigmond magyar király és német-római császár felesége, Cillei Borbála imakönyvében is művészi miniatúra vezeti be a Márton-napi zsolozsmát. Az iniciáléban a köpenyajándékot tájképi környezetben ábrázolta az udvari festő.

A Zólyom közeli Cserény község Szent Márton püspök tiszteletére szentelt kis középkori temploma szerencsésen megőrizte a Mátyás király korában, 1483-ban készült szárnyas oltárát.

Szárnyas oltár Cserény/Čerín (Szlovákia)
Szent Márton templomából, 1483, Budapest,
Magyar Nemzeti Galéria

Az oltárt 1880-ban Budapestre vitték, a Budavári Nagyboldogasszony-templomba, és Cserény templomába az eredeti pontos másolatát helyezték el. Az eredeti oltár ma a Nemzeti Galéria kiállításán látható.¹² Az oltár középső részén Szent Márton püspök és hú tanítványa s utóda a tours-i püspökségben, Bereck püspök egész alakos szobra övezi Szent János evangélista szobrát. A két szárnyon – nyitott állapotban – két-két kép tárja elénk Szent Márton életét, s csukott állapotban a négy kép Bereck püspök Mártonnal kapcsolatos jeleneteit mutatja be. A nyitott oltáron a négy kép közül három a jól ismert jeleneteket ábrázolja: Köpenyajándék, albengai mise – amely a miséző Mártont ábrázolja, akinek csupasz karját angyalok takarják be kendővel, mivel Márton elajándékozta az ingét a templom-

¹² TÖRÖK Gyöngyi: *Gótikus szárnyasoltárok a középkori Magyarországon*. Budapest, Kossuth Kiadó, 2005, 13–14., 26–29. képek

ba jövet – és a halott gyermek feltámasztása. A negyedik kép az életrajz ritkán ábrázolt jelenetét, az ördöggel való párbeszédet mutatja be.

Szent Márton megkísértése,
részlet az előző képből

Márton püspök kortárs életrajzírója, Sulpicius Severus jegyezte fel Mártonnak ezt a megkísértését: A sátán királyi ruhába, bíborpalástba öltözve, arannyal ékesített diadémmal jelent meg Márton előtt, és mondta a szalagon olvasható szöveget: „Márton, ismerd el, hogy Krisztust látod magad előtt! Higgy, mivel látsz! Én vagyok Krisztus, először neked akartam megjelenni a földre lejöve.” Márton erre ezt válaszolta: „Jézus Urunk nem mondta, hogy bíborba öltözve fog eljönni, sem ragyogó diadémmal” – olvassuk a szalagon, majd így folytatta Márton: „Én nem hiszem, hogy Krisztus jött el, hacsak abban az alakban nem jön, amelyben szenvedett, és a keresztre feszítés nyomait viseli magán”¹³ A festő, a megrendelő Petrovics György úr utasítására, egyértelművé teszi a néző számára a sátán felismerését, ezért nagy számárfülekkel és lópatákkal ábrázolja a kísértőt.

Közel egykorú a Jankovics-gyűjteményből származó két késő gótikus, 1490 körül készült

¹³ Sulpicius Severus: *Szent Márton élete*. Pannonhalma, 1998, 24. fejezet, 62–63.

táblakép a Nemzeti Galéria kiállításán, amelyek egy-egy ismeretlen helyről származó Szent Márton-oltár (szárnyas oltár) részei voltak.

Szent István király mély Szent Márton-tiszteletét bizonyítja, hogy az általa 1000-ben alapított Esztergomi főegyházmegye – amely a Duna bal partján, a Magyar Királyság északi részének jelentős részét magában foglalta – az Esztergom székhelyt segítő két prépostság templomát – *Pozsonyban és Szepeshelyen* – Szent Márton tiszteletére szenteltették. Ma már mindkét templom önálló püspöki székesegyház, amely az évszázadok során jeles művészi ábrázolásokkal segítette Szent Márton tiszteletét. I. Anjou Károly királyunk 1317-ben, Szent Márton születésének 1000 éves évfordulóját Szepeshely templomában ünnepelte, hálát adva az esztergomi érseknek a koronázása 10. évfordulójáért és a szepesi várnagynak a közeli Rozgonynál kivívott győzelmért, amely végleg megerősítette az uralmát. E nagy jelentőségű királyi látogatást még abban az évben művészi freskókép örökítette meg, ez a templomhajó északi falán ma is látható.

I. Károly Róbert megkoronázása, 1317, freskó, Szepeshely/Spišská Kapitula (Szlovákia)

Pozsony prépostsági temploma a 16–17. században különösen nagy jelentőségre emelkedett, amikor a török hódoltság idején az esztergomi érsekség Nagyszombatba menekült, és az érsek a közeli Pozsony prépostsági templomában koronázta a magyar királyokat. Ekkor került a pozsonyi dóm tornyának tetejére a magyar Szent Korona. A 18. században és 19. század első felében is, az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezésig, a Habsburg-család magyar királyait is itt koronázták. Az 1730-as években barokk stílusban pompásan megújított pozsonyi dóm főoltárát Raphael Donner hatalmas, ólomból öntött, bronzosított, Szent Mártont ábrázoló lovas szobra ékesítette. A mű a köpenyátadás jelenségét ábrázolja.

Raphael Donner: Szent Márton, ólomszobor, 1735, Pozsony/Bratislava, székesegyház

A remekművű művészi alkotásban a szobrász a megbízóját, gróf Esterházy Imre hercegprímást, esztergomi érseket mintázta meg. Márton itt mint hős magyar katona, zsinóros magyar huszáröl-

tözetben jelenik meg a nagyszabású, a magyar Szent Koronát magasra emelő, négy óriás korinthoszi oszlopon álló baldachinos oltárépítmény közepén. Ezt a teljes oltárt látjuk a Mária Ludovika modenai hercegnő, I. Ferenc magyar király és osztrák császár feleségének az 1808. évi koronázását ábrázoló akvarellképen (Johann Nep. Höchle, Budapest, Szépművészeti Múzeum).

I. Ferenc császár és magyar király feleségének megkoronázása Pozsonyban, 1808, akvarell, Johann Nep. Höchle, Budapest, Szépművészeti Múzeum

A királyné koronázását a bátyja, Károly Ambros hercegprímás és a nagybátyja, József nádor végzi. Ez a barokk oltár 1865-ig állt a pozsonyi dómban, ekkor készült a mai historizáló főoltár. A szétszedett barokk oltár Szent Márton-kompozíciója a pozsonyi dóm déli hajójába került, a két adoráló angyalszobor pedig a Nemzeti Galéria büszkesége.

Szombathely városa, a római Pannonia provincia Savaria városának utóda, Szent István király óta fokozottan ápolja Szent Márton születése helyének emlékét. A középkori térképeken is szerepel a város Sabaria néven, s megjelölik mint Szent Márton szülőhelyét. A hagyomány mindmáig őrzi a helyet, ahol a szülők háza állt. A római épületre a középkorban templomot emeltek, majd többször bővítették, alakították. A török hódoltság után a ma is látható barokk templomot Erdődy gróf Batthyány Erzsébet építtette Szent Márton tiszteletére 1668 és 1672 között Carlo della Torre építész tervei szerint. Az

ő megrendelésére készülhetett a templom Szent Márton kápolnájának oltárképe a 17. század közepén, 1667-ben.¹⁴

Szent Márton megosztja köpenyét, oltárkép, 1667, Szombathely, Szent Márton-templom

Ma a kápolna oldalfalát ékesíti a kép. Márton fehér lovon ül, arany szövésű, süjtásos mentét és tollforgató kalapot visel. Vörös köpenyét éppen kettéhasítja a kardjával, és a ruhátlan koldusnak adja. Vas megyében, Szombathely közelében különösen sok Szent Márton-ábrázolással találkozunk, ezek a helyek: Óriszentmárton, Kőszegdoroszló, Bányaszóvár. Az utóbbi két kép a barokk kor eget-földet összekapcsoló felfogását követve, Szent Márton mennybevételét, megdicsőülését ábrázolja. A Munkácsi egyházmegye védőszentje is Szent Márton, őt ábrázolja a 18. századi oltárkép a székesegyházban.

A 19. századi ábrázolások közül mesze kiemelkedik *Esztergom*, a „Caput, Mater e Magistra Ecclesiarum Hungariae”, vagyis „Magyarország egyházainak Feje, Anyja és Tanítómestere”, ahogy a székesegyház homlokzatán a fénylő felirat ma is hirdeti. Esztergom Taksony vezér óta a magyarok fejedelmének székhelye,

¹⁴ ZSÁMBÉKY Monika: *A szombathelyi Szent Márton-templom barokk kori építéstörténete és berendezései*. Doktori disszertáció, kézirat, 1999

ahol Géza fia, István született, megkeresztelkedett, házasságot kötött a bajor hercegnővel, Gizellával, és 1000-ben elnyerte a királyi koronát az általa alapított esztergomi érsekség fejének, Domonkos érseknek a kezéből. Ettől kezdve Esztergom a magyar királyok székhelye 1256-ig, amikor IV. Béla király a tatárjárás után Budára helyezte a székhelyét, és az esztergomi királyi palotát átadja az esztergomi érseknek, Magyarország primásának.

Esztergomot 1543-ban elfoglalta a török szultán, és 140 éven át, 1683-ig a hatalma alatt tartotta az ország középső részét, amely a mai, Trianon utáni Magyarország területét jelentette. 1683-ban a Sobieski János lengyel király vezette Habsburg-haderő szabadította fel a várost a párkányi diadalt követően. A várba osztrák katonaság költözött. Csak 1820-ban sikerült Rudnay Sándor primásnak (1819–1831) visszaszereznie a magyar egyház ősi székhelyét a bécsi császári udvartól, s hihetetlen nagy lendülettel elindította a középkori székesegyház romjai helyén a magyar egyház dicső múltjához méltó Magyar Sion, a Magyar Róma kialakítását. A magyar reformkor törekvése értelmében magyar építésszel (Kühnel Pál és Páckh János), magyar képzőművészekkel (Hesz János Mihály és Ferenczy István) 10 év alatt európai jelentőségű monumentális, klasszicista stílusú bazilikát emeltetett, ennek falai már a kupoláig álltak a halálakor, 1831-ben. A bécsi udvari építészeti iroda (Pietro Nobile vezetésével) megdöbbenve látta, hogy a gyarmati sorsba taszított Magyarország a császárvárosnál jelentősebb templomot készül építeni, ezért a bazilika befejezését minden eszközzel igyekezett megakadályozni. Hosszú éveken át, 1838-ig a császár nem járult hozzá az új érsek kinevezéséhez. Az esztergomi építkezést vezető Páckh János fiatal építész nyolc éven át szólították fel a lemondásra. Az építkezés ellenőrzése ürügyén fokozatosan bontották le a falakat, majd 1838-ban bérgyilkossal kioltották Páckh János életét. Ezután kap kinevezést Kopácsy József primás (1838–1847), ő Hild József országos hírvébére bízta a bazilika kupolájának megépítését. Hild ismerve a londoni Szent Pál-székesegyház kupolájának remekművű szerkezetét, azt tovább fejlesztve, megszerkesztette és 1846-ra megépítette a Ma-

gyar Sion kettős kupoláját, az öntöttvas szerkezet egyik első európai remekét, és efölé emelte a kőkupolát.¹⁵ A szabadságharc leverése után, Haynau rémuralma idején, Scitovszky János primás (1849–1866) a bazilika belső kialakításával igyekezett mielőbb használatba venni a templomot. Ő készítette a mai főoltárképet a Velencei Művészeti Akadémia professzorával, Michelangelo Grigoletti festőművésszel, a szentély és a hajó freskóit Ludwig Moralt müncheni festővel, a főoltárt Pietro Bonanni jeles modenai szobrászművésszel. A primás bátor hazafiságát bizonyítja, hogy 1853-ban – az aradi vértanúk és gróf Batthyány Lajos 48-as miniszterelnök 1849. évi kivégzése után, az önkényuralom idején – a Magyar Sionban a *magyar szentek panteonját* alakította ki. A székesegyház főoltárán, a Magyarok Nagyasszonyának mennybevitelét ábrázoló kép alatt – ez a kép Szent István királyra, az ő halála napjára emlékeztette a magyarokat – ott állnak a magyar egyház hős szentjei **Szent Mártonnal** az élén.

Pietro Bonanni: Szent Márton mint római katona, 1853, carrarai márvány, Esztergom, bazilika, főoltár

¹⁵ Lásd: Dr. Pattantyús Ádám Ábrahám, a Budapesti Műszaki Egyetem Építészeti Karának Szerkezettan Tanszékének professzorának tanulmányait

A Pannóniában született és keresztényé lett római katona ugyanis Magyarország első nemzeti szentje Szent István király óta, aki az ő közbenjárásával győzte le a pogányság visszaállítását megkísérelő rokonát, Koppány vezért. A bazilika főoltárán a római katonaként megjelenő Szent Mártont három szent püspök követi, aki Szent István támasza volt a keresztény magyar állam alapításában. Az első a magyarok keresztény hitéért Budán 1046-ban vértanúhalált szenvedett Gellért püspök a gyermek Szent Imre alakjával, akinek nevelője volt, aztán az ugyancsak vértanú Szent Adalbert püspök, aki István királyt a kereszttség és a bérmlás szentségében részesítette, majd Szent Mór pécsi püspök, aki itt alázatos bencés szerzetesként áll az oltáron.

Scitovszky János primás a 277 év után – 140 év török hódoltság után 137 éven át osztrák katonai terület volt a Várhegy – a Habsburg-önkényuralom alatt újjáépült magyar egyház központjában, a katedrális főoltárán kívül, a hajó északi kereszthajóját hangsúlyosan a *magyar szentek* tiszteletének szentelte. A főhelyre a Szent István király országfelajánlását ábrázoló festményt helyeztette, amelyet Michelangelo Grigoletti készített, és jobbra külön oltárt állíttatott Szent Márton

Kiss György: Szent Márton püspök a lúddal, oltárszobor, Esztergom, bazilika

püspök tiszteletére, akinek nagy hitét kívánta a magyarság elé állítani.

Szent Márton püspök művészi szobrán a püspökké választását segítő lúd kíséri a szentet, utalva szerénységére, hogy a libaólba bújt el a kinevezés előtt, és a ludak gágogása árulta el hollétét. Márton püspök mellett IV. Béla király két szent lánya, Kinga és Konstanza szobra áll az oltáron, akik az alázatosságban követték Márton példáját. Az oltár predelláján három fénylő bronzrelief látható, amely bemutatja Szent István imáját Szent Márton előtt, valamint a Koppány vezérrel vívott csatát és a győzelmet. A oltár felett Ludwig Moralt müncheni festőművész 1853 készült falképe Szent Mártont ábrázolja, amint a kereszt jelével győzi le a Római Birodalom ellen támadó barbárokat.

1865-ben, ugyancsak még az önkényuralom idején készült el a Szent Márton tiszteletére épült pannonhalmi bazilika historizáló felújítása a bencés Rómer Flórisnak, a magyar műemlékvédelem kiemelkedő tudósának a közreműködésével. Ennek jeles alkotása volt a szentély keleti főfalán Róth Miksa remekművű, Szent Márton püspököt ábrázoló színes üvegablaka.

Róth Miksa: Szent Márton, üvegablak, Pannonhalma, a bazilika keleti ablakából, 1865

A 20. század hazai Szent Márton-ábrázolásai közül kiemelkedik *Kontuly Béla* festőművész hatalmas freskóképe Szombathelyen, a pap-

nevelde kápolnájában. Egyetlen kompozícióba foglalva víziószerűen villantja fel Szent Márton életének főbb jeleneteit, a születésétől a haláláig. Középen kiemelkedik a megtérését segítő köpenyajándék tündöklő fényességű eseménye. A kép bal oldalán a Szombathelyhez fűződő két jeles esemény: a születése és édesanyja megkeresztelése tárul elénk. A jobb oldalon a ravatalon fekvő Szent Márton felett angyalok tartják a feliratot: *Maradj velünk!*

1941-ben, Kontuly freskójával egy időben készült Rumi Rajki István szobrászművész „Szent Márton megkereszteli az édesanyját” szoborcsoport, amely a szombathelyi Szent Márton-templom előtt áll.

A 20. század második felének kimagasló magyar festőművésze, Prokop Péter 1962-ben készítette a Kalocsa környéki Mélykút község új temploma számára a Szent Erzsébet-oltárképet, ahol a karitás, a keresztény szeretet legfőbb képviselői – így Szent Márton – kíséri Erzsébet alakját.

A kitűnően szerkesztett kubisztikus kompozíciót, amely a fénylő fehér és vörös szín festői kapcsolatára épül, mély lírai kifejezés hatja át

S 1996-ra, a pannonhalmi apátság és a honfoglalásunk millenniumára készítette Rieger Tibor szobrászművész a pannonhalmi bazilika nyugati főkapujának új bronzkapuját, amelyen Szent Márton, a római katona Isten-látását a köpenyajándék után minden eddiginél szemléletesebben, költőiebben mutatja be. Az alvó Márton mögött meglebben a függöny, és Jézus ott áll a szobában Márton köpenyében öltözve.

Rieger Tibor: Szent Márton álma, bronz dombormű, 1996, Pannonhalma, Millenniumi kapu

A fentiekben bemutatott Szent Márton-ábrázolások csak kiragadott példák a Kárpát-medence nagyszámú Márton nevet viselő települések és templomok Szent Márton-ábrázolásaiból, de ezek is igazolják, hogy Márton Szent István királyunk óta folyamatosan a magyar nemzet jeles védőszentje, a hit hőse, akit mélyen a szívébe zárt nemzetünk. Ezt jelzik az 1000 év óta ma is élő Márton-napi népszokások.

Az idei Szent Márton-év alatt mélyüljön el szívünkben – Szent Márton példájára – a keresztény hitünk és a szervesen hozzá tartozó karitatív szeretetünk a szükségét szenvedő embertárs iránt. S tudatosítsuk, hogy Szent István király óta magyarságunknak, nemzeti öntudatunknak elválaszthatatlan része a keresztény hit!